

Сред широката публика е доста разпространено убеждението, че психологията е може би най-мистериозната наука, както и най-често атакуваната от погрешни концепции. Макар че ежедневната ни култура е силно повлияна от нейните идеи и фразеология, повечето хора имат смътна представа за предмета ѝ и за заниманията на психолозите. В нечие съзнание думата „психология“ извиква образа на облечени в бели престилки хора, които работят в институция за психично болни или провеждат лабораторни експерименти с плъхове. Други си представят човек със средноевропейски акцент, който прилага психоанализа на пациент, легнал на кушетка или – ако може да се вярва на филмовите сценарии – замисля някаква форма на контрол над умовете.

Въпреки че тези стереотипи са преувеличени, в тях има известна истина. Причината, пораждаща объркване относно предмета на психологията, е огромният брой теми, разисквани от нея (както и смущаващото количество термини, започващи с представката *психо*). Самите психоаналитици, изглежда, не могат да приемат една-единствена дефиниция на думата. *Психология* произлиза от древногръцката дума *psyche*, което означава *душа* или *ум*, и *logia* – *наука* или

разказ. Това като че ли обобщава широкия обхват на темата, но днес думата се дефинира по-точно като „наука за ума и поведението“.

Новата наука

Психологията може да се разглежда и като мост между физиологията и философията. Докато физиологията описва и обяснява физическия строеж и функциите на мозъка и нервната система, психологията изследва психичните процеси, които протичат в тях и как същите се проявяват в нашите мисли, език и поведение. Докато философията се занимава с мислите и идеите, психологията се опитва да ни отговори защо те съществуват и как ни обясняват функционирането на нашите умове.

Всички науки са се зародили от философията чрез прилагането на

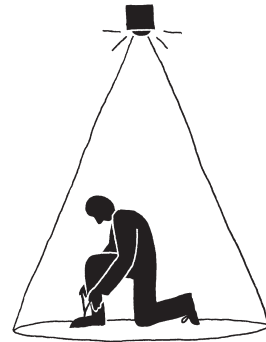
научни методи към нейните въпроси, но трудно достъпната природа на понятията като съзнание, възприятие и памет обяснява бавния преход на психологията от философския размисъл към научната практика. В някои университети, особено в САЩ, факултетите по психология в началото са катедри към философските факултети, докато на други места, по-специално Германия, те са част от структурата на факултетите по природни науки. Едва в края на XX век психологията се обособява като самостоятелна научна дисциплина.

През 1879 г. Вилхелм Вунд разкрива в Лайпцигския университет първата в света лаборатория по експериментална психология. Психологията е призната за истински природонаучен предмет и пионер в изучаването на неизследвани до този момент области. През XX век психологията процъфтява: появяват се всички нейни основни дялове и течения. Както при всяка наука, нейната история е построена върху теориите и откритията на поколения учени, и много от по-старите теории все още се прилагат от съвременните психолози. Някои интересни области са обект на изучаване още от най-ранните дни на психологията и са претърпели всевъзможни интерпретации от различни школи на мисълта. Други ту ставали популярни, ту изпа-

Психологията има дълго минало, но много кратка история.
Херман Ебингхаус

дали в немилост, но все пак оказвали сериозно влияние върху по-нататъшното мислене и понякога раждали напълно нови сфери на изследване.

Най-лесният начин да се докоснем за първи път до необхватната област на психологията, е да разгледаме в относително хронологичен ред някои от най-важните ѝ направления, както е в тази книга – от нейните корени във философската мисъл, през бихевиоризма, психотерапията, изучаването на когнитивната и социална психология, до психологията на развитието и на различието.

Два подхода

Още от първите си дни психологията е била възприемана от всеки човек по различен начин. В САЩ нейните корени се крият във философията, затова подходът е бил умозрителен и теоретичен – съсредоточен предимно върху концепции за съзнанието и личността. В Европа психологията е основана на природните науки, така че ударението било поставено върху изследването на умствени процеси като сензорно възприятие и памет в контролирани лабораторни условия. Но дори изследванията на тези по-научно ориентирани психолози били ограничавани от интроспективния характер на техните методи: пионери като Херман Ебингхаус избират сами

себе си за обект на своите изследвания, практически ограничавайки обхвата на темите до такива, които могат да съотнесат към своята собствена личност. Въпреки че използват научни методи и теориите им полагат основите на новата наука, мнозина психолози от следващото поколение обявяват похватите им за твърде субективни и започват да търсят по-обективна методология.

През 90-те години на XX век руският физиолог Иван Павлов провежда експерименти, които ще се окажат решаващи за развитието на психологията както в Европа, така и в САЩ. Той доказва, че животните могат да бъдат поставени в състояние, което да предизвика реакция – идея, която прераснала в ново движение, известно като бихевиоризъм. Според бихевиористите обективното изучаване на умствените процеси е невъзможно, но измерването на поведението, което е проявление на тези процеси, е сравнително лесно. За да достигнат същността на човешката психология, те започват да експериментират в контролирани условия – първоначално с животни, а по-късно и с хора.

Изследванията на бихевиористите се концентрират почти изцяло върху формирането на поведението при взаимодействие със заобикалящата среда. Работата на Джон Уотсън попу-

ляризира теорията „стимул – реакция“. В Европа и САЩ възникват нови теории за заучаването, които привличат вниманието на широката публика.

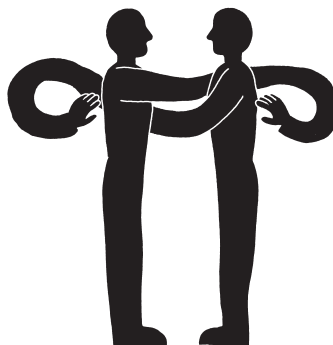
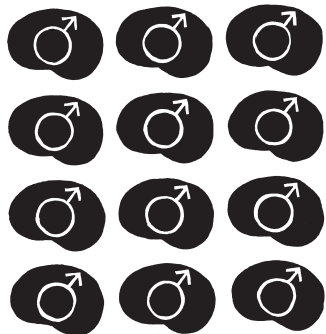
Но приблизително по същото време, когато в САЩ се ражда бихевиоризмът, един млад невролог от Виена започва да развива теория за ума, която ще преобърне съвременното мислене и ще вдъхнови един напълно нов подход. Основана не върху лабораторни експерименти, а върху наблюдения над пациенти и историята на техните заболявания, психоаналитичната теория на Зигмунд Фройд отбелязва завръщане към изучаването на субективния опит. Той се интересува от спомените, развитието през детството и междуличностните отношения, и набляга на

Тогава първият факт за нас като психолози е, че протича някакъв вид мислене.

Уилям Джеймс

важността на несъзнаваното като определящо поведението. Схващанията му изглеждат шокиращи за онова време, въпреки това биват възприети много бързо и днес идеята за „говорящия лек“ продължава да се прилага чрез различните форми на психотерапия.

Нови полета за проучване

В средата на XX век както бихевиоризмът, така и психоанализата изгубват популярността си и следва обрат към научното изследване на умствените процеси. Това бележи началото на когнитивната психология – наука, чиито корени лежат в холистичния подход на гешалт психолозите, интересувани се от изучаване на възприятието. Тяхната работа започва в САЩ в годините след Втората световна война и до края на 50-те години когнитивната психология става доминираща. Бързо развиващите се сфери на комуникациите и информационните технологии предлагат на психолозите полезен аналог: те използват модела на обработване на информацията, за да развият теориите си за дейности като внимание, възприятие, памет и забравяне, език и усвояване на езика, решаване на проблеми, вземане на решения и мотивация.

Когнитивният подход оказва влияние дори върху психотерапията, която

от оригиналния „говорящ лек“ се размножава в много форми. Когнитивната и когнитивно-поведенческата терапия се появяват като алтернатива за психоаналитичите и допринасят за развитието на хуманистичната психология например, която се фокусира върху качества, уникални за човешкия живот. Когнитивните терапевти изместват вниманието си от лекуването на болните към насочване на здравите хора към по-смислен живот.

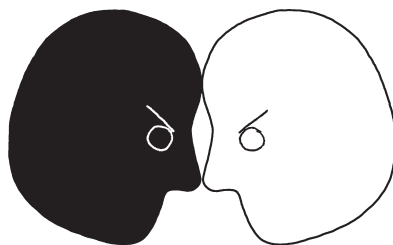
Докато в по-ранните етапи на развитие психологията се концентрира предимно върху ума и поведението на индивидите, днес се засилва интересът към взаимодействието ни със заобикалящата среда и другите хора и това се превръща в сфера на социалната психология. Подобно на когнитивната психология, тя дължи много на гешалт психолозите, особено на Курт Левин, който бяга от нацистка Германия през 30-те. Социалната психология набира скорост през втората половина на XX век, когато изследванията разкриват нови интригуващи факти за нашите отношения и предразсъдъци, склонността ни към подчинение и конформизъм, нашите причини да сме агресивни или алтруисти – всичко, което има все по-голямо приложение в модерния свят на урбанизиран живот и постоянно подобряващи се комуникации.

Трайното влияние на Фройд се усеща най-силно в една нова област – психология на развитието. Първоначално съсредоточени единствено върху детското развитие, проучванията в тази посока се разширяват и обхващат промените през целия живот – от невръстна до преклонна възраст. Изследователите описват методи за социално, културно и морално научаване, както и начина, по който формираме привързаност. Приносът на психологията на развитието към образованието и възпитанието е значим и макар не толкова очевидно, тя оказва влияние и върху мисленето за връзките между детското развитие и отношението към расата и пола.

Ако XIX век е бил векът на редакторския стол, то нашият век е век на кушетката на психиатъра.
Маршал Маклуън

Почти всяка психологическа школа е обръщала внимание на проблема за човешката уникалност, но в края на XX век той се превръща в самостоятелна област – психология на различieto. Освен че се опитват да идентифицират и измерят личностните черти и отделните фактори, изграждащи интелигентността, психолозите от тази развиваща се територия преразглеждат дефинициите и измерванията за нормалност и абнормност (*отклонение от нормата*) и търсят да открият доколко индивидуалните ни различия са продукт на нашата среда и доколко – резултат от генетично унаследяване.

Влиятелна наука

Дяловете на психологията, които съществуват днес, покриват целия спектър на психичния живот, на човешкото и животинско поведение. Нейният обхват се припокрива с много други дисциплини, в това число медицина, физиология, невронаука, информатика, образование, социология, антропология и дори политика, икономика и право. Психологията е станала може би най-разнообразната научна дисциплина.

Психологията въздейства на другите науки и сама се влияе от тях, особено в области като невронаука и генетика. Спорът „природа срещу възпитание“, роден от идеите на Франсис

Галтън през 70-те години на XIX век, продължава и днес. В последно време еволюционната психология допринася към дебата чрез изучаване на психичните черти като вродени биологични феномени, които са обект на законите на генетиката и естествения подбор.

Психологията е необятна тема и нейните открития засягат всеки от нас. В една или друга форма тя определя много решения, които се вземат в управлението, бизнеса, индустрията, рекламата и медиите. Тя въздейства върху групите и индивидите, допринасяйки както за публичния дебат върху начините, по които обществата са или могат да бъдат изградени, така и за диагностицирането и лечението на психичните разстройства.

Идеите и теориите на психолозите са превзели ежедневноста ни култура в такава степен, че много от техните открития за поведението и психичните процеси днес се разглеждат просто като „здрав разум“. Но докато някои от концепциите в психологията потвърждават нашето инстинктивно усещане, други променят мисленето ни – психолозите винаги шокират и разгневяват обществото, когато откритията им разтърсват остарели, традиционни схващания.

За своята кратка история психологията ни предоставя много идеи, които променят начина ни на мислене и помагат да разберем себе си, другите и света, в който живеем. Тя поставя под въпрос дълбоко вкоренени убеждения, изважда на повърхността тревожни истини и ни предлага смайващи прозрения и решения на сложни въпроси. Нарастващата ѝ популярност като университетска специалност е знак не само за нейната висока приложимост в съвременния свят, но също и за радостта и насърчението, които могат да се извлекат от изследването на богатството и разнообразието на една наука, която непрестанно навлиза в загадъчния свят на човешкия ум.

Целта на психологията е да ни даде напълно различна представа за нещата, които познаваме най-добре.

Пол Валери

Рене Декарт публикува *Страстите на душата*, в която твърди, че **тялото и душата са отделни обекти**.

↑
1649

Абат Фариа изследва **хипнозата** в своята книга *За причините на осъзнатото сънуване*.

↑
1819

Чарлз Дарвин публикува *Произход на видовете*, където излага теорията, че всички наши качества са унаследени.

↑
1859

В *Наследственият гений* Франсис Галтън убеждава, че **възпитанието е по-важно от природата**.

↑
1869

1816

В *Учебник по психология* Йохан Фридрих Хербарт описва динамичен ум, състоящ се от **съзнание и несъзнавано**.

1849

Книгата *Болезт за умирање* на Съорен Киркегор отбелязва началото на **екзистенциализма**.

1861

Неврохирургът **Пиер Пол Брока** открива, че лявата и дясна половина на мозъка имат различни функции.

1874

Карл Вернике намира доказателства, че увреждането на определена област от мозъка причинява загуба на специфични умения.

Много от проблемите, разглеждани от съвременната психология, са били обект на философски дебат дълго преди тази наука да се развие такава, каквата я познаваме днес. Ранните философи на древна Гърция са търсили отговори на въпросите за света около нас и за начина, по който мислим и действаме. Оттогава хората разискват идеите за съзнанието и личността, ума и тялото и как да водим „добър живот“.

Различните дялове на науката водят началото си от философията, набирайки скорост от XVI до XVIII век, когато избухва „научната революция“ и възвестява Епохата на разума. Макар че напредналото научно познание предлага отговор на много въпроси за света, в който живеем, в онзи момент то все още не може да обясни как

функционират нашите умове. Науката и технологиите обаче предлагат модели, с помощта на които хората задават правилните въпроси и подлагат на проверка различни теории чрез събраните данни.

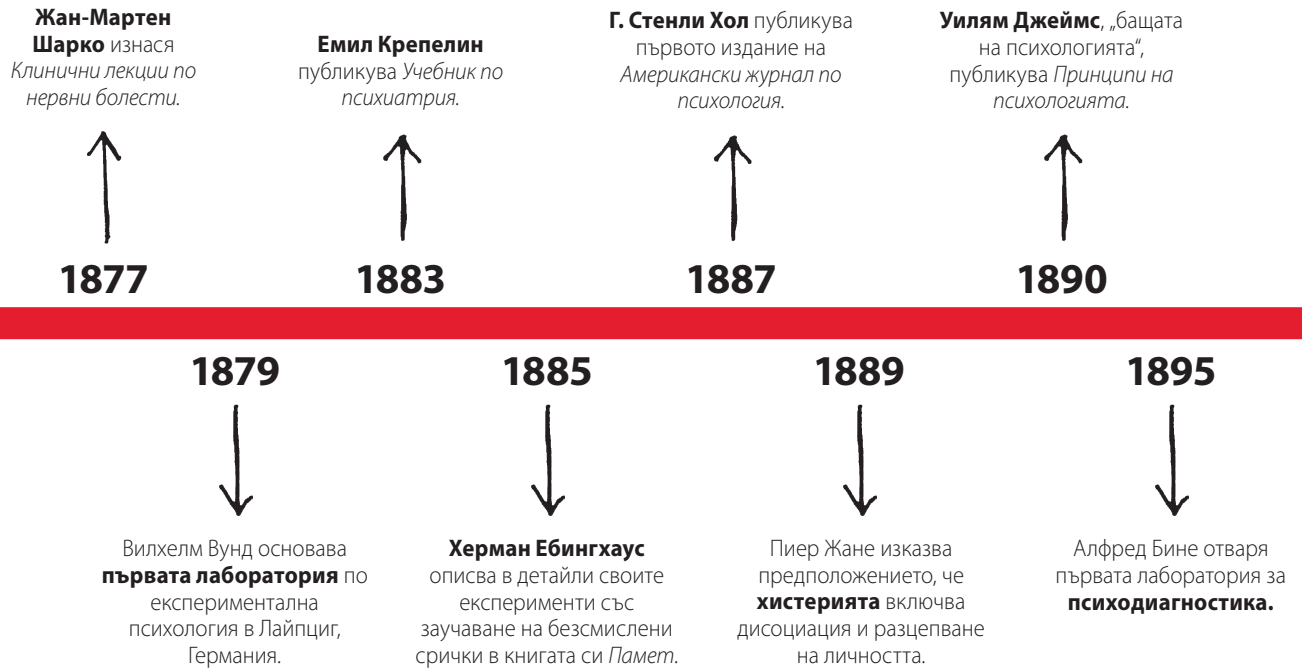
Разделяне на ума и тялото

Философът и математикът Рене Декарт, една от ключовите фигури в научната революция през XVII век, очертава разликата между ума и тялото и така оказва решаващо влияние върху развитието на психологията. Той твърди, че човешките същества имат двойствено съществуване – самостоятелно, работещо като машина тяло и нематериален мислещ ум (или душа). По-късните философи мислители, сред които Йохан Фридрих Хербарт, разширяват тази аналогия с машината, за да вклю-

чат и мозъка, описвайки процесите в ума като работа на мозък – машина.

Степента, в която умът и тялото са разделени, става тема на дебат. Учените се питат доколко умът е формиран от физически фактори и доколко – моделиран от средата. Спорът „природа срещу възпитание“, разпален от еволюционната теория на британския естественик Чарлз Дарвин и подет от Франсис Галтън, изважда на бял свят теми като свободна воля, индивидуалност, развитие и на челно място – научаване. Тези области все още не били напълно опознати от философската мисъл, но вече били на зрели за научно изследване.

Междувременно е открита хипнозата, която разкрива загадъчната природа на ума и насърчава по-сериозните учени да заявят, че душевният

живот е нещо повече от очевидното съзнавано мислене. Тези учени започват да изследват природата на „несъзнаваното“ и нейното влияние върху мисленето и поведението.

Раждането на психологията

В тези условия се заражда съвременната наука психология. През 1879 г. в университета в Лайпциг, Германия, Вилхелм Вунд основава първата лаборатория по експериментална психология, а университетите в цяла Европа и САЩ започват изграждането на факултети по психология. Психологията, както философията, притежавала определени регионални характеристики – в отделните центрове развитието ѝ поемало в различни посоки: в Германия психолози като Вунд, Херман Ебингхаус и Емил Крепелин следват

строго научен и експериментален подход към предмета, докато в САЩ Уилям Джеймс и неговите последователи от Харвард възприемат по-теоретичен и философски уклон. Успоредно с това в Париж се оформя влиятелна школа, свързана с работата на невролога Жан-Мартен Шарко, който прилага хипноза при пациенти с хистерия. Школата привлича психиатри като Пиер Жане, чиито идеи за несъзнаваното са предвестник на психоаналитичната теория на Фройд.

През последните две десетилетия на XIX век ставаме свидетели на бързо нарастване на важността на новата наука, както и на изграждането на научна методология за изучаване на ума по същия начин, по който физиологията и свързаните с нея дисципли-

лини изучават тялото. За първи път е приложен научен метод при разрешаването на проблеми, свързани с възприятието, съзнанието, паметта, заучаването и интелигентността, а практиките на наблюдение и експериментиране вдъхновяват създаването на многобройни нови теории.

Тези идеи често възникват като резултат от интроспективното изучаване на ума или от силно субективните разкази на изследваните пациенти, но въпреки това в края на века вече са назрели условията, в които следващото поколение психолози може да развива една истински обективна наука за ума и поведението и на свой ред да прилага в лечението на психичните разстройства своите нови теории.

ЧЕТИРИТЕ ТЕМПЕРАМЕНТА НА ЛИЧНОСТТА

ГАЛЕН (ок. 129 – ок. 201 от н. е.)

В КОНТЕКСТА

НАПРАВЛЕНИЕ
Хуморализъм

ПО-РАНО

ок. 400 г. пр. н. е. гръцкият лекар Хипократ твърди, че качествата на четирите природни стихии се отразяват в телесните течности.

ок. 325 г. пр. н. е. гръцкият философ Аристотел назовава четири източника на щастие: плътски (*hedone*), материален (*propraietari*), етичен (*ethikos*) и логически (*dialogike*).

ПО-КЪСНО

1543 г. Анатомът Андреас Везалий публикува в Италия *За строежа на човешкото тяло*. Книгата илюстрира грешките на Гален и авторът е обвинен в ерес.

1879 г. Вилхелм Вунд твърди, че темпераментите се развиват в различни пропорции около две оси: „изменчивост“ и „емоционалност“.

1947 г. В *Измерения на личността* Ханс Айзенк заявява, че личността е основана на две измерения.

Всички обекти са съчетания от **четири основни стихии**: земя, въздух, огън и вода.

Качествата на тези стихии могат да се открият в **четири съответстващи флуида** (течности), които засягат функционирането на нашите тела.

Тези флуиди засягат също емоциите и поведението – нашия „**темперамент**“.

Проблемите с темперамента са причинени от **дисбаланс** между флуидите в тялото ни...

... затова **възстановявайки баланса на флуидите**, лекарят може да излекува нашите емоционални и поведенчески проблеми.

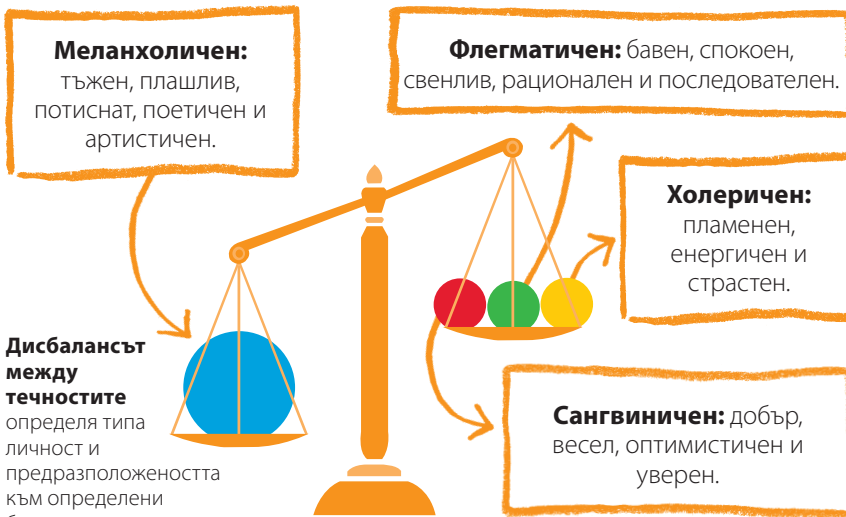
На основата на древногръцката теория за хуморализма римският философ и лекар Клаудиус Гален формулира концепцията за типовете личности, с която се опитва да обясни функционирането на човешкото тяло.

Произходът на хуморализма може да се проследи до Емпедокъл (ок. 495 – 435 пр. н. е.) – гръцки философ, който предполага, че различните качества на четирите основни природни стихии – земя (студена и суха), въздух (топъл и влажен), огън (топъл и сух) и вода (студена и влажна) – могат да обяснят съществуването на всички познати субстанции. Хипократ (460 – 370 пр. н. е.), „бащата на медицината“, развива медицински модел, базиран на тези елементи, приписвайки техните качества на четири течности в тялото. Тези течности били наричани „хумори“ (от латинската дума *umor* – телесна течност).

Двеста години по-късно Гален разширява теорията на хуморализма в теория за личността: той намирал пряка връзка между нивата на течностите в тялото и емоционалните и поведенчески склонности – „темпераменти“.

Според Гален четирите темперамента – сангвиничен, флегматичен, холеричен и меланхоличен – се опре-

Вижте също: Рене Декарт с. 20–21 ■ Гордън Олпорт с. 306–313 ■ Ханс Ю. Айзенк с. 316–321 ■ Уолтър Мишел с. 326–327

делят от съотношението на телесните течности.

Ако една от течностите получи значителен превес, започва да доминира съответният личностен тип. Сангвиникът има твърде много кръв (лат. sanguis) и е сърдечен, весел, оптимистично настроен и уверен, но може да е егоист. Флегматикът страда от излишък на слюз (гр. phlegmatikós) и е тих, добър, рационален и последователен, но може да е бавен и срамежлив. Холеричната личност (от гр. kholé – жлъчка) е пламенна и страда от излишък на жълта жлъчна течност. И накрая меланхоликът (от гр. melas kholé), който страда от излишък на черна жлъчна течност, се познава по поетичните и артистични наклонности, които често се придружават от тъга и страх.

Дисбаланс на течностите

Според Гален някои хора притежават вродена склонност към определен темперамент. Проблемите с темперамента са резултат от дисбаланс на течностите, затова могат да се решат с диета и упражнения. В по-тежки случаи лечението може да включва пре-

чистване със слабително и пускане на кръв. Така напр. човек, който действа егоистично, е твърде сангвиничен и има излишък от кръв. Той трябва да ограничи яденето на месо или да си направи кръвопускане.

Доктрините на Гален доминирали в медицината до Ренесанса, когато започнали да отстъпват пред по-прецизни изследвания. През 1543 г. практикуващият в Италия лекар Андреас Везалий (1514 – 1564) открил повече от 200 грешки в анатомичните описания на Гален. Медицинските идеи на Гален били дискредитирани, но въпреки това повлияли върху психолозите от 20-и в. През 1947 г. Ханс Айзенк заключава, че темпераментът има биологични основи и отбелязва, че две личностни черти, които идентифицирал – невротизъм и екстравертност, са наследство от древните темпераменти.

Хуморализмът днес не е част от психологията, но въпреки това идеята на Гален за взаимната връзка между доста физически и душевни болести формира основата на някои съвременни терапии.

Гален

Гален, по-известен като „Гален от Пергам“ (днес гр. Бергама в Турция), е римски физик, хирург и философ. Баща му Елиус Никон, богат гръцки архитект, му осигурява добро образование и възможности да пътува. Гален се установява в Рим и служи като главен лекар на императорите, включително и на Марк Аврелий. Докато лекува гладиаторите, той се научава да третира травми и пише повече от 500 медицински книги. Вярва, че най-добрият начин да се учи е чрез дисекции на животни и изучаване на анатомията. Гален открива функциите на много вътрешни органи, но въпреки това допуска грешки, тъй като приема, че телата на животните (маймуни или прасета) са абсолютно същите като човешкото тяло. Води се спор относно годината на смъртта му, но когато умира, Гален е най-малко 70-годишен.

Важни съчинения

ок. 190 г. от н. е.

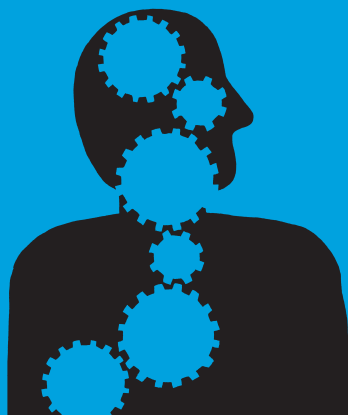
Темпераментите

ок. 190 г. от н. е.

Естествените способности

ок. 190 г. от н. е.

Три трактата върху природата на науката

В ТАЗИ МАШИНА ИМА МИСЛЕЩА ДУША

РЕНЕ ДЕКАРТ (1596 – 1650)

В КОНТЕКСТА

НАПРАВЛЕНИЕ

Дуализъм ум/тяло

ПО-РАНО

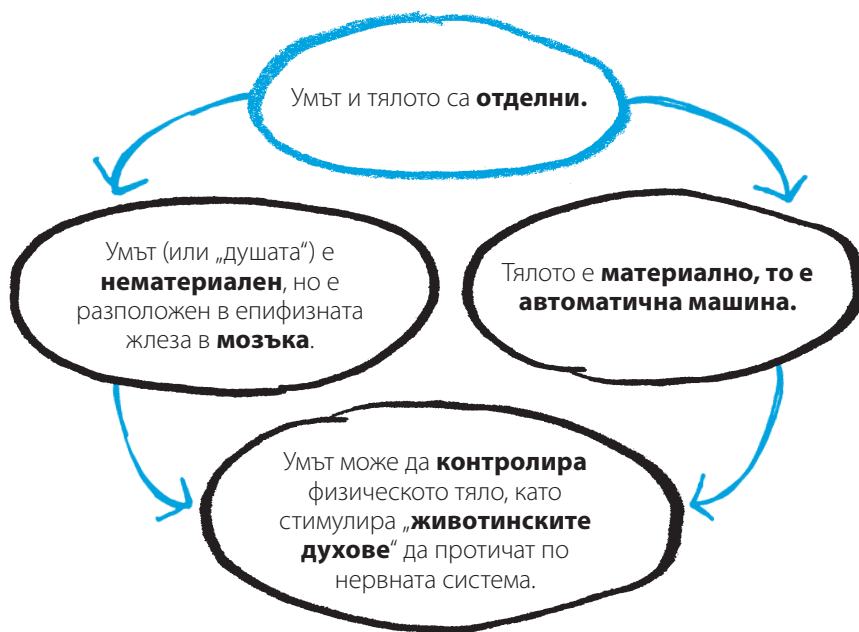
IV в. пр. н. е. Гръцкият философ Платон твърди, че тялото е от материалния свят, но душата (или умът) е от безсмъртния свят на идеите.

IV в. пр. н. е. Гръцкият философ Аристотел заявява, че душата и тялото са неделими: душата е реалността на тялото.

ПО-КЪСНО

1710 г. В своя *Трактат за принципите на човешкото познание* философът с английско-ирландски произход Джордж Бъркли обяснява, че тялото е просто възприятието на ума.

1904 г. В *Съществува ли съзнанието?* Уилям Джеймс твърди, че съзнанието не е абсолютна същност, а функция от специфични преживявания.

Идеята, че умът и тялото са отделни и различни, датира от времето на Платон и древните гърци, но едва през XVII век философът Рене Декарт пръв описва в детайли връзката между душа и тяло. През 1633 г. той пише своята първа философска книга *De Homine* (*Човекът*) и в нея описва дуализма на душата и тялото. Нематериалният ум, или „душата“, се намира в епифизната

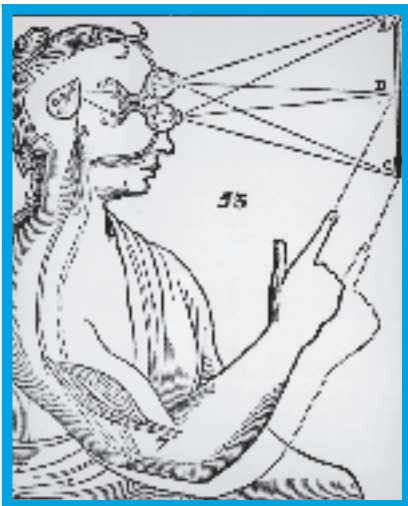
жлеза в мозъка и извършва цялата мисловна дейност, докато тялото е като машина, задвижвана от „животински духове“ или флуиди, протичащи по нервната система. Тази идея е популяризирана през II век от Гален, който я прибавя към своята теория за телесните течности, но Декарт пръв я описва подробно и подчертава разделиението между ума и тялото.

В писмо до френския философ

Вижте също: Гален с. 18–19 ■ Уилям Джеймс с. 38–45 ■ Зигмунд Фройд с. 92–99

Марен Мерсен Декарт обяснява, че епифизната жлеза е „местопребиване на мисълта“ и също така би трябвало да е дом на душата, „защото едното не може да бъде отделено от другото“. Това е важно, пише той, защото иначе душата не би била свързана с никоя материална част от тялото, а само с психическия дух.

Декарт си представя, че умът и тялото си взаимодействат чрез съзнание за животинските духове, които протичат през тялото. Той смята, че умът (или душата) обитава епифизната жлеза, разположена дълбоко в мозъка. Движението на духовете влияе върху мозъка и предизвиква съзнателно усещане. Така тялото може да въздейства на ума. По подобен начин умът може да влияе на тялото, като предизвика прилив на животински духове към конкретна телесна част и стимулира движение.

Декарт илюстрира епифизната жлеза – тя е единственият орган в мозъка и поради идеалното си разположение обединява зрението на двете очи и слуха на двете уши в едно впечатление.

Има голяма разлика между ума и тялото.

Рене Декарт

Аналогия с ума

Той е вдъхновен от представителните френски градини в парка Версай и от хидравличните системи, доставящи вода за красивите фонтани и за поливане. Декарт сравнява с водната сила духовете, които управляват телесните нерви и мускули и „посредством това предизвикват движение във всички части“, а специалния служител, който надзиравал работата на фонтаните, сравнява с ума: „В тази машина има мислеща душа, тя си има специално място в мозъка. Оттам – точно като отговорника за фонтаните, който трябва да стои до резервоара, откъдето тръгват всички тръби, пуска, спира или променя действието им.“

Макар че философите още спорят дали умът и мозъкът са различни обекти, повечето психолози приравняват ума с дейността на мозъка. На практика обаче разликата между психическото и физическо здраве е много сложна: двете са тясно свързани, когато се говори, че и психическият стрес води до телесно заболяване или когато мозъкът бъде засегнат от химически дисбаланс.

Рене Декарт

Рене Декарт е роден в Ла Е-ен-Турен (днес Декарт), Франция. Заразява се с туберкулоза от майка си. Няколко дни след неговото раждане тя умира, а Декарт през целия си живот не оздравява напълно. На осем години започва да учи в йезуитския колеж в Ла Флеш, Анжу, където заради лошото си здраве придобива навика да прекарва всяка сутрин в леглото в „системна медитация“ за философията, науката и математиката. От 1612 г. до 1628 г. пътува, пише и размишлява. През 1649 г. е поканен да преподава на шведската кралица Кристина. Тя настоява заниманията да се провеждат рано сутрин. Този режим и суровият климат влошават здравето му. Умира на 11 февруари 1650 г. Официалната причина за смъртта му е пневмония, но някои историци смятат, че е отровен, за да не обърне протестантката Кристина към католицизма.

Важни съчинения

- 1637 г.** *Разсъждение за метода*
- 1662 г.** *Човекът*
- 1647 г.** *Описание на човешкото тяло*
- 1649 г.** *Страстите на душата*

В КОНТЕКСТА

НАПРАВЛЕНИЕ

Хипноза

ПО-РАНО

1027 г. Персийският философ и лекар Авицена (Ибн Сина) пише за състояния на транс в *Книга на лечението*.

1779 г. Немският лекар Франц Месмер публикува *Доклад за откриването на животинския магнетизъм*.

ПО-КЪСНО

1843 г. Шотландският хирург Джеймс Брейд въвежда термина „неврохипнотизъм“ в *Неврпнология*.

80-те години на XIX век.

Френският психолог Емил Куе открива плацебо ефекта и публикува *Самоконтрол чрез съзнателна автосугестия*.

80-те години на XIX век.

Зигмунд Фройд изследва хипнозата и нейната очевидна сила да контролира симптомите на несъзнаването.

ЗАСПЕТЕ!

АБАТ ФАРИА (1756 – 1819)

Практиката да се предизвикват състояния на транс, за да се подпомогне оздравяването, не е нова. За някои древни култури, например Египет и Древна Гърция, е било съвсем естествено човек да заведе близките си в „храмовете за сънища“, където чрез внушенията на специално обучени жреци болните изпадат в състояние, подобно на сън. През 1027 г. персийският лекар Авицена документира характери-

ките на трансa, но прилагането му като лечебна терапия е почти изоставено, докато през XVIII в. немският лекар Франц Месмер не го въвежда отново. Терапията на Месмер се състои в манипулиране на естествения или „животински“ магнетизъм чрез използване на магнити и внушения. След като били „хипнотизирани“ или „магнетизирани“, някои хора преживявали конвулсия, след която твърдели, че се чувстват по-добре.

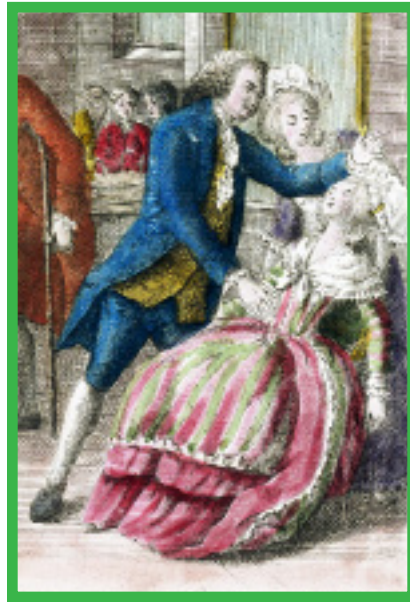
Вижте също: Жан-Мартен Шарко с. 30 ■ Зигмунд Фройд с. 92–99 ■ Карл Юнг с. 102–107 ■ Милтън Ериксън с. 336

Няколко години по-късно абат Фариа, монах с португалско-гоански произход, изучава работата на Месмер и заключава, че е „напълно абсурдно“ да се смята, че магнитите са съществена част от процеса. Истината според него е още по-необикновена: засегнатите индивиди напълно естествено притежават силата да изпаднат в транс или „осъзнат сън“. Не са необходими никакви специални сили, защото феноменът разчита изцяло на силата на внушението.

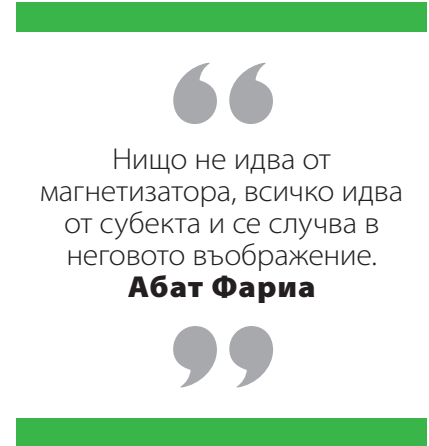
Осъзнато сънуване

Фариа вижда ролята си като „концентратор“, който помага на пациента да изпадне в подходящото душевно състояние. В *За причините за осъзнатото сънуване* той описва своя метод: „След като избира пригоден субект, аз го моля да се отпусне на стола, да затвори очи, да концентрира вниманието си и да мисли за сън. Докато пациентът мълчаливо чака следващи инструкции, аз по-тихо или по-строго нареждам: „Заспете!“ и той потъва в осъзнат сън.“

Повлиян от израза „осъзнат сън“ на Фариа, през 1843 г. шотландският

хирург Джеймс Брейд измисля термина „хипноза“, от гръцкото *hypnos*, което означава „сън“, и *osis*, което означава „състояние“. Брейд заключава, че хипнозата не е вид сън, а концентрация върху една идея, в резултат на което се получава висока податливост на внушение. След смъртта му интересът към хипнозата почти замира,

Нищо не идва от магнетизатора, всичко идва от субекта и се случва в неговото въображение.

Абат Фариа

Франц Месмер предизвиква транс чрез поставяне на магнити (предимно върху стомаха). Смятал, че те връщат „животинския“ механизъм към състоянието на хармония.

докато френският невролог Жан-Мартен Шарко започва редовно да използва хипноза за лечение на трагична хистерия. Това привлича вниманието на Йозеф Бройер и Зигмунд Фройд, които по-късно поставят въпроса от какъв подтик е тласкана хипнотизираната личност и разкриват силата на несъзнаваното.

Абат Фариа

Жозе Кустодио де Фариа е роден в португалска Гоа и е син на богата наследница. Родителите му обаче се разделят, когато той е на 15. Снабдени с препоръчителни писма до португалския двор, абат Фариа и неговият баща пътуват до Португалия, където се обучават за свещеници. Веднъж младият Фариа е помолен от кралицата да проповядва в личния ѝ параклис. По време на службата той изпада в паника, но баща му прошепва: „Всички те са сламени чучела, отсеци сламата!“ Фариа мигом забравил страха си и изнесъл гладко проповедта. По-късно си задал въпроса как една проста фраза успява толкова бързо да

промени душевното му състояние. Фариа се мести във Франция, където изиграва важна роля във Френската революция, а докато лежи в затвора, усъвършенства техниките на самовнушението. По-късно преподава философия, но неговите театрални представления, демонстриращи „осъзнато сънуване“, подкопават репутацията му. През 1819 г. умира от инсулт. Погребан е в безименен гроб в Монмартр, Париж.

Важни съчинения

1819 г. *За причините за осъзнатото сънуване*

ИДЕИТЕ СЕ ПРЕВРЪЩАТ В СИЛИ, КОГАТО СЕ ПРОТИВОПОСТАВЯТ ЕДНА НА ДРУГА

ЙОХАН ФРИДРИХ ХЕРБАРТ (1776 – 1841)

В КОНТЕКСТА

НАПРАВЛЕНИЕ

Структурализъм

ПО-РАНО:

1704 г. Немският философ Готфрид Лайбниц дискутира *petites perceptions* (безсъзнателни възприятия) в своите *Нови опити върху човешкия разум*.

1869 г. Немският философ Едуард фон Хартман публикува особено популярната *Философия на безсъзнателното*.

ПО-КЪСНО:

1895 г. Зигмунд Фройд и Йозеф Бройер публикуват *Изследване върху хистерията*, с което въвеждат психоанализата и теориите за несъзнаваното.

1912 г. Карл Юнг пише *Психология на несъзнаваното*, където твърди, че хората имат специфично културно колективно несъзнавано.

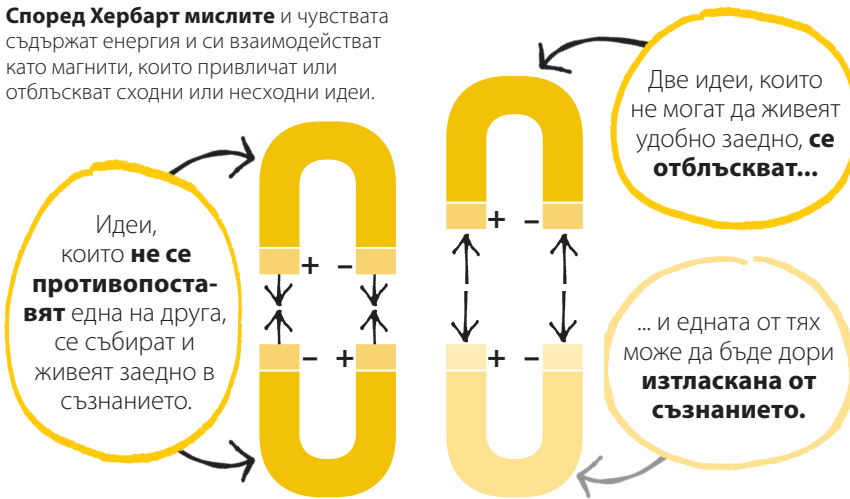

Иохан Хербарт е немски философ, изследвал начина, по който работи умът и по-точно как той управлява идеите или схващанията. През целия си живот всеки от нас сътворява неизброимо много идеи. Как се получава така, че не се объркваме? Хербарт смята, че умът би следвало да използва някаква система

за диференциране и съхраняване на идеи. Също така се опитва да обясни факта, че макар идеите да съществуват вечно (според Хербарт те са неунищожими), изглеждаше, сякаш някои от тях съществуват отвъд съзнанието ни. Немският философ от XVIII век Готфрид Лайбниц е първият, който изследва съществуването на идеите отвъд съз-

Вижте също: Вилхелм Вунд с. 32–37 ▪ Зигмунд Фройд с. 92–99 ▪ Карл Юнг с. 102–107 ▪ Ана Фройд с. 111 ▪ Леон Фестингър с. 166–167

Според Хербарт мислите и чувствата съдържат енергия и си взаимодействат като магнити, които привличат или отблъскват сходни или несходни идеи.

нанието, наричайки ги *petite* („малки“) възприятия. Като пример той изтъква, че ние често си спомняме как сме доловили нещо – например детайл в дадена сцена, макар в онзи момент не сме съзнавали, че го забелязваме. Това означава, че възприемаме нещата и ги складираме в паметта си, въпреки че не го съзнаваме.

Динамични идеи

Според Хербарт идеите се формират, когато се обединява информация от сетивата. Терминът, използван от него за назоваване на идеите – *Vorstellung*, обхваща мисли, мисловни образи и дори емоционални състояния. Същите изграждат цялото съдържание на ума и Хербарт ги разглежда не като статични, а като динамични елементи, способни да се движат и да си взаимодействат. „Идеите, казва той, могат да привличат и да се обединяват с други идеи или чувства, или да ги отблъскват като магнити. Сходни идеи – например цвят и нюанс, се привличат и обединяват, за да формират по-сложна идея.“

Ако две идеи не са сходни, могат

да съществуват без асоциация. С времето отслабват и рано или късно потъват „под прага на съзнанието“. В случаите, когато две идеи директно си противоречат, „появява се противопоставяне“, а „когато идеите се противопоставят, се превръщат в сили“. Те се отблъскват с енергия, която изтласква едната от тях отвъд съзнанието, на място, наречено от Хербарт „състояние на склонност“, а днес познато като „несъзнавано“.

Хербарт разглежда несъзнаваното просто като склад за слабите или неприети идеи. Като приема за факт, че съзнанието е разделено на две ясно разграничени части, той се опитва да даде структурно решение за управление на идеите в здравия ум. По-късно Зигмунд Фройд го разглежда като много по-сложен и показателен механизъм. Той съчетава концепциите на Хербарт със своите теории за несъзнаваните подтици, за да изгради основата на най-важния терапевтичен подход на XX век – психоанализата.

Йохан Фридрих Хербарт

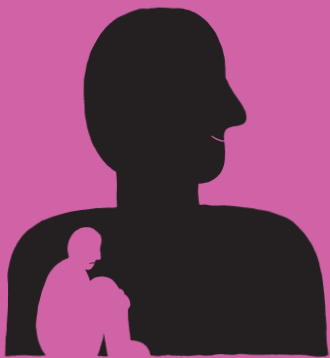
Йохан Хербарт е роден в Олденбург, Германия. Обучаван е вкъщи от майка си до навършване на 12 години, след което е изпратен в местното училище. По-късно постъпва в университета в Йена, за да учи философия. Три години преподава като частен учител, а след това получава докторска степен в Гьотинген, където изнася лекции по философия. През 1806 г. Наполеон побеждава Прусия и през 1809 г. на Хербарт е предложено мястото на Имануел Кант като ръководител на катедрата по философия в Кьонигсберг, където е заточен пруският крал с целия му двор. Докато се движи в тези аристократични кръгове, Хербарт среща Мери Дрейк, два пъти по-млада от него англичанка, и се жени за нея. През 1833 г., след спорове с пруското правителство, се връща в университета в Гьотинген и остава там като преподавател по философия. Умира от инсулт на 65-годишна възраст.

Важни съчинения

1808 г. *Обща практическа философия*

1816 г. *Учебник по психология*

1824 г. *Психологията като наука*

БЪДИ ОНЗИ, КОЙТО НАИСТИНА СИ

СЪОРЕН КИРКЕГОР (1813 – 1855)

В КОНТЕКСТА

НАПРАВЛЕНИЕ

Екзистенциализъм

ПО-РАНО:

V в. пр. н. е. Сократ твърди, че ключът към щастието е откриването на „истинското себе си“.

ПО-КЪСНО:

1879 г. Вилхелм Вунд използва интроспекцията като подход в психологическото изследване.

1913 г. Джон Б. Уотсън отрича самонаблюдението в психологията и твърди, че „интроспекцията не е съществена част от нейните методи“.

1951 г. Карл Роджърс публикува *Клиент-центрирана терапия*, а през 1961 г. – *За превръщането в личност*.

1960 г. В *Разделеният Аз* Р. Д. Лейнг дава нова дефиниция на „людостта“ и предлага като терапия екзистенциален анализ на вътрешния конфликт.

1996 г. Роло Мей пише *„Значението на тревожността*, вдъхновен от *Понятието за страх* на Киркегор.

Фундаменталният въпрос „Кой съм аз?“ е обект на изучаване от времето на древните гърци. Сократ (470–399 г. пр. н. е.) е убеден, че основната цел на философията е да увеличи щастието чрез анализ и разбиране на себе си.

Известни са думите му: „Неизследваният живот не си струва да се живее.“ Книгата *Болезт за умирање* на Съорен Киркегор (1849) предлага самоанализа като средство за разбиране на проблема „отчаяние“, което според него възниква не от депресията, а по-скоро

Вижте също: Вилхелм Вунд с. 32–37 ■ Уилям Джеймс с. 38–45 ■ Карл Роджърс с. 130–137 ■ Роло Мей с. 141 ■ Р. Д. Лейнг с. 150–151

от отчуждаването от себе си.

Киркегор описва няколко нива на отчаянието. Най-ниското е най-често срещано и се заражда от невежество: човекът има погрешна представа за това, какво е „собствена личност“. Той не знае за съществуването на своята потенциална същност, нито познава нейната природа. Подобно невежество е близко до блаженството и до такава степен незначително, че Киркегор дори не е сигурен дали то може да се определи като отчаяние. Истинското отчаяние възниква с нарастването на себеосъзнаването. Неговите по-дълбоки нива произлизат

Ненадминатата амбиция на Наполеон за власт е изобразена в този портрет от неговите ученически години. Властолюбие то замъглява представата му за собствена същност и за границите на човешката природа и в крайна сметка го довежда до отчаяние.

от остро осъзнаване на собствената личност, съчетано с пълното ѝ нехаресване. Когато човек се провали – например на изпит за дипломиране като лекар, той може да се откача заради нещо изгубено. „Но при по-внимателно вглеждане, казва Киркегор, става ясно, че човекът всъщност не се отчайва заради нещото (скъсването на изпита), а заради себе си. Това „себе си“, което не е постигнало нещо, става непоносимо. Човекът е искал да се превърне в различна същност (лекар), а вместо това е изпаднал до безизходната на една провалила се същност и впоследствие – до отчаяние.

Изооставяне на истинското „себе си“

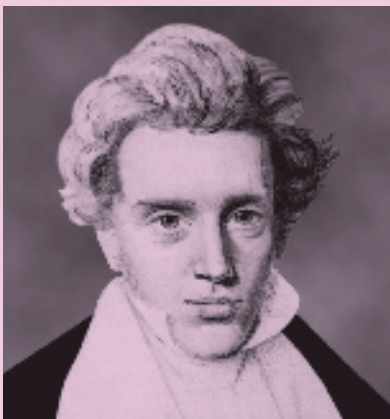
Киркегор дава като пример човек, който иска да стане император. Изтъква, че по ирония, дори ако този човек някак да успее да постигне целта си, той всъщност би напуснал

старата си същност. Както в желанието си, така и в постигането на целта, той иска „да се отърве“ от себе си. Това себеотхвърляне е болезнено: отчаянието е смазващо, когато човек иска да избяга от същността си – щом „не притежава себе си, той не е себе си“!

Но Киркегор предлага решение. Той заключава, че човек може да намери мир и вътрешна хармония, като събере кураж да бъде истинската си същност, вместо да иска да е друг човек. „Да пожелаеш да бъдеш онази същност, която наистина си, това всъщност е обратното на отчаянието“, казва той. Киркегор е убеден, че отчаянието се изпарява, когато спрем да отричаме кои сме наистина и се опитаме да открием и приемем истинската си природа.

Акцентът, който Киркегор поставя върху индивидуалната отговорност и нуждата да открием своята истинска същност и цел в живота, често се смята за началото на екзистенциалната философия. Неговите идеи водят директно до екзистенциалната терапия на Р. Д. Лейнг и са повлияли хуманистичните терапии, практикувани от клинични психолози като Карл Роджърс.

Сьорен Киркегор

Сьорен Киркегор е роден в заможно датско семейство и е възпитан в строго лутеранство. Изучава теология и философия в университета в Копенхаген. След като наследява значително състояние, решава да посвети живота си на философията, но в крайна сметка това не го удовлетворява. „Това, което наистина имам нужда да направя, казва той, е да си изясня какво трябва да правя, не какво трябва да знам.“ През 1840 г. се сгодява за Регине Олсен, но разваля годежа, заявявайки, че е неподходящ за брак. Обичайното му състояние на меланхолия оказва огромно влияние върху неговия живот. Основно развлечение за него били

разговорите с непознати по време на самотните разходки по улиците и продължителните излети с файтон из околностите.

Киркегор рухва на улицата на 2 октомври 1855 г. и умира на 11 ноември в болница Фридрих Хоспитал, Копенхаген.

Важни съчинения

1843 г. *Страх и трепет*

1843 г. *Или-или*

1844 г. *Понятието страх*

1849 г. *Болест за умирање*

ЛИЧНОСТТА Е СЪВКУПНОСТ ОТ ПРИРОДА И ВЪЗПИТАНИЕ

ФРАНСИС ГАЛТЪН (1822 – 1911)

В КОНТЕКСТА

НАПРАВЛЕНИЕ

Биопсихология

ПО-РАНО:

1690 г. Британският философ Джон Лок заявява, че умът на всяко дете е *tabula rasa*, чиста дъска, следователно ние се раждаме равни.

1859 г. Биологът Чарлз Дарвин обявява, че цялото човешко развитие е резултат от приспособяване към средата.

1890 г. Уилям Джеймс твърди, че хората имат генетично унаследени индивидуални склонности или „инстинкти“.

ПО-КЪСНО:

1925 г. Бихевиористът Джон Б. Уотсън заявява, че „не съществува такова нещо като унаследяване на способности, талант, темперамент или начин на мислене“.

40-те години на XX в. Нацистка Германия използва евгениката в опити за създаване на „господстваща арийска раса“.

Личността е съставена от елементи на **два различни източника.**

Природата е онова, което е вродено и наследено и...

Възпитанието е това, което се случва от раждането нататък.

Можем да подобрим своите умения и способности чрез **заучаване и тренировка**, но...

... природата **определя границите** на това, докъде можем да развиваме своите дарби.

И природата, и възпитанието играят роля, но **природата е определящият фактор.**

Сред роднините на Франсис Галтън имало много надарени индивиди, един от които бил и еволюционният биолог Чарлз Дарвин. Затова не е изненадващо, че Галтън се интересува от това до каква степен способностите са вродени или научени. Той е първият мислител, който идентифицира „природа“ и „възпита-

ние“ като две отделни влияния, чиито въздействия могат да се измерват и сравняват, и твърди, че само тези два елемента са отговорни за определянето на личността. През 1869 г. той използва собственото си родословно дърво, както и тези на „съдии, държавници, командири, учени, представители на перото... гадатели, гребци и

също: Г. Стенли Хол с. 46–47 ■ Джон Б. Уотсън с. 66–71 ■ Цинян Куо с. 75 ■ Елинор Е. Маккоби с. 284–285 ■ Реймънд Кател с. 314–315

“

Характеристиките се прилепват към семействата.
Франсис Галтън

”

борци“, за да изследва унаследените черти в своята книга *Наследственият гений*. Предрича и наистина намира в някои семейства повече високо надарени индивиди, отколкото сред останалото население. Все пак не е могъл категорично да обясни тези заложби единствено с природата, тъй като израстването в заможен дом осигурявало доста привилегии. Самият Галтън израства в богато семейство с достъп до изключително добри образователни ресурси.

Необходимият баланс

Галтън прави още много други проучвания, включително и първото голямо изследване чрез анкета, разпратена на членове на Кралското научно дружество, в която задава въпроси за техните интереси и роднински връзки. Той обявява резултатите в *Английските учени* и заключава, че там, където се конкурират природата и възпитанието, печели природата. Според него външните влияния могат да оставят отпечатък, но нищо „не може да изтрие по-дълбоките белези на индивидуалния характер“. Все пак настоява, че и природата, и възпитанието са важни за оформянето на личността, понеже и най-силните природни дарования могат да останат „недохранени поради погрешно възпитание“.

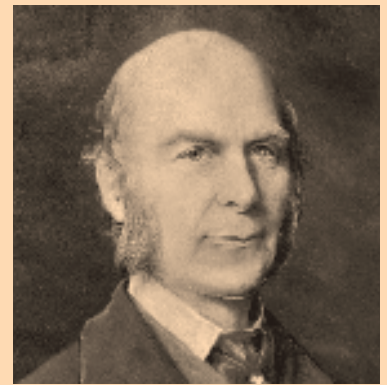
Интелигентността според него се унаследява, но трябва да бъде подхранвана с образование.

През 1875 г. Галтън започва изследване на 159 двойки близнаци. Той открива, че сходствата между тях не са „нормални“, тоест умерено разпределени като при братя и сестри, които просто си приличат, а са изключително подобни или различни. Изводът, че степента на сходство не се променя с времето, наистина го изненадва. Очаквал, че общото възпитание може да намали различията между близнаците в хода на израстването им, но установява, че това не е така. Изглеждаше, че възпитанието не играе никаква роля.

Дебатът „природа – възпитание“ се води и днес. Някои предпочитат теорията на Галтън, включително идеята (днес известна като „евгеника“), че хората могат да бъдат „развъждани“ като конете, за да се подобрят определени характеристики. Други предпочитат да вярват, че всяко бебе е *табула раз*, „чиста дъска“, и ние всички се раждаме равни. Повечето психолози днес приемат, че природата и възпитанието имат решаващо значение за човешкото развитие и си взаимодействат по сложен начин.

Галтън изследва близнаци и намира много прилики: в ръст, тегло, цвят на косата и очите, характер. Почеркът се оказва единственото, по което близнаците винаги се различават.

Франсис Галтън

Сър Франсис Галтън е енциклопедист и плодовит автор в различни области: антропология, криминология (класифициране на пръстовете отпечатъци), география, метеорология, биология и психология. Роден е в Бирмингам, Англия, в богато семейство на квакери и е вундеркинд – започва да чете от двегодишен. Следва медицина в Лондон и Бирмингам, по-късно и математика в Кеймбридж, но учението му е прекъснато от нервно разстройство, влошено от смъртта на неговия баща през 1844 г.

Галтън се обръща към пътуването и изобретателството. През 1853 г. се оженва за Луиза Джейн Бътлър. Бракът им продължава 43 години, без да имат дете. Галтън посвещава живота си на измерване на физическите и психологически характеристики на човека, създава тестове за определяне на умствените способности и пише. За значителните си постижения получава голямо признание и много награди, включително няколко почетни титли и рицарско звание.

Важни съчинения

- 1869 г.** *Наследственият гений*
- 1874 г.** *Английските учени: тяхната природа и възпитание*
- 1875 г.** *История на близнаците*

ЗАКОНИТЕ НА ХИСТЕРИЯТА СА УНИВЕРСАЛНИ

ЖАН-МАРТЕН ШАРКО (1825 – 1893)

В КОНТЕКСТА

НАПРАВЛЕНИЕ

Неврологични науки

ПО-РАНО

XIX в. пр. н. е. Египетският кахунски папирус разказва за поведенчески разстройства при жени, причинени от „скитаща матка“.

ок. 400 пр. н. е. В своята книга *За женските болести* гръцкият лекар Хипократ измисля термина „хистерия“ за болестите на някои жени.

1662 г. Английският лекар Томас Уилис извършва аутопсии на „хистерични“ жени и не открива признаци за патология на матката.

ПО-КЪСНО

1883 г. Алфред Бине работи с Шарко в болница Салпетриер, Париж, а по-късно описва как Шарко използва хипноза за лечение на хистерия.

1895 г. Зигмунд Фройд, някога ученик на Шарко, публикува *Изследвания върху хистерията*.

Френският лекар Жан-Мартен Шарко, известен като основател на съвременната неврология, се интересува от връзката между психологията и физиологията. През 60-те и 70-те години на XIX век той изследва „хистерията“ – термин, използван за описване на крайно емоционално поведение при жени. Смятало се, че е причинено от проблеми с матката (гр. *hystera*). Симптомите включвали прекомерен плач или смях, буйни движения на тялото и кривене, припадане, парализа, конвулсии и временна слепота или оглушаване.

Вследствие на наблюденията си над хиляди случаи на хистерия в болница Салпетриер, Шарко формулира законите на хистерията, убеден, че напълно разбира това заболяване. Той твърди, че хистерията трае през целия живот и е наследствена, а симптомите ѝ се отключват от шок. През 1882 г. Шарко казва: „В пристъпа (на хистерия)... всичко се разгръща по едни и същи правила, които са валидни за всички страни, всички епохи и всички раси. Накратко: те са универсални.“

Шарко настоява, че хистерията, подобно на физическа болест, дава основания да се търси биологична причина. Неговите съвременници обаче не обръщат внимание на идеите му. Някои дори смятат, че хистеричните на Шарко просто изиграват поведението, което той им внушава. Само един ученик на Шарко – Зигмунд Фройд, е убеден, че хистерията е физическо заболяване и е заинтригуван от нея. Това е първото заболяване, описано от Фройд в неговата теория на психоанализата.

Шарко изнася лекции за хистерията в болница Салпетриер в Париж. Той е убеден, че хистерията винаги следва подредени, ясно структурирани фази и дори може да се лекува с хипноза.

Вижте също: Алфред Бине с. 50–53 • Пиер Жане с. 54–55 • Зигмунд Фройд с. 92–99

ОСОБЕНО РАЗРУША- ВАНЕ НА ВЪТРЕШНИ- ТЕ ВРЪЗКИ В ДУШАТА

ЕМИЛ КРЕПЕЛИН (1856 – 1926)

В КОНТЕКСТА

НАПРАВЛЕНИЕ Психиатрия

ПО-РАНО

ок. 50 г. пр. н. е. Римският поет и философ Лукреций използва термина „деменция“ в смисъл „лудост“.

1874 г. Вилхелм Вунд, наставник на Крепелин, публикува *Принципи на физиологичната психология*.

ПО-КЪСНО

1908 г. Швейцарският психиатър Ойген Блойлер измисля термина „шизофрения“ – от гр. *skhizein* (разцепвам) и *phren* (ум).

1948 г. Световната здравна организация включва класификациите на психичните заболявания на Крепелин в своята Международна класификация на болестите.

50-те години на XX в. За лечение на шизофрения се използва хлорпромазин, първото антипсихотично средство.

Според немския лекар Емил Крепелин, обявен от мнозина за „основател на модерната психиатрия“, произходът на повечето психически заболявания е биологичен. В своя *Учебник по психиатрия*, отпечатан през 1883 г., Крепелин предлага подробна класификация на психическите заболявания, включително „деменция прекокс“ („ранна деменция“), за да я различи от късно отключващата се деменция (напр. при болест на Алцхаймер).

Шизофрения

През 1893 г. Крепелин описва деменция прекокс, днес наричана шизофрения, като състояща се от „серия клинични състояния, общото между които е особено разрушаване на вътрешните връзки в душата на личността“. Наблюденията му показват, че болестта, характеризираща се с объркване и асоциално поведение, често започва в края на юношеството или ранната младост. По-късно Крепелин я разделя на четири подкатегории. Първата, „проста“ деменция, е белязана от бавно влошаване и затваряне в себе си.

Втората, параноя, се проявява при пациентите като състояние на страх и преследване. Те съобщават, че ги „шпионират“ и „говорят за тях“. Третата, хебефрения, се характеризира с несвързан говор и неуместни емоционални реакции и поведение например смях в тъжна ситуация. При четвъртата категория, кататония, има изключително ограничаване на движенията и израза на лицето, продължителна неподвижност (седене в една поза с часове) или прекалена активност – непрекъснато клатене напред-назад.

Класификацията на Крепелин все още е основа за диагнозата шизофрения. Освен това аутопсиите на страдащи от шизофрения разкриват биохимични и структурни мозъчни аномалии, както и нарушения на мозъчната функция. Убедението на Крепелин, че голям брой психични заболявания са строго биологични по произход, оказва трайно влияние върху психиатрията и до днес психичните заболявания се контролират медикаментозно.

Вижте също: Вилхелм Вунд с. 32–37 ■ Зигмунд Фройд с. 92–99 ■ Карл Юнг с. 102–107 ■ Р. Д. Лейнг с. 150–151